ספרי מוסר · אחרונים

זכרון לבני ישראל

רבי ישראל יעקב חאגיז

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

זכרון לבני ישראל

רבי ישראל יעקב חאגיז

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/זכרון-לבני-ישראל/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

תוכן 5
זכרון לבני ישראל 5
קונטרס אחרון במכתב וראשון במעלה 5
ראשית חכמה יראת ה' ואותי יום יום ידרושון 7
שלא להוציא שם שמים לבטלה 8
להתרחק מדבורי בטלה 9
אל תדבר בגנות שום דבר שבעולם 9
כל אשר תמצא ידך לעשות וכו' עשה 9
צדקה 10
להשמר מהבטלה ואבוד הזמן 10
כלאי בגדים 10
להשגיח על כל דברי רבותינו 11
דע מה למעלה ממך 11
תשתדל לראות במעשה ידיו אמונה 11
כשתראה מטתך, זכור מיתתך 12
זכור מה האדם ומה חייו 12
שים כל אהבתך בבוראך 12
קודם עשיתך איזה מצוה קדש בפה 12
אל תאמין בעצמך עד יום מותך 13
נוסח תפילה קצרה בשעת נתינת צדקה 13
הזהר הרבה מן הנדרים 13
הצנע לכת 13
לפני כבוד ענוה 13
בהשכמת הבוקר 14
לפני מי אתה עומד 14
משא ומתן באמונה 15
הזהר מהרבית 16
אם איש עני אתה 16
אם באו יסורים עליך 16
חיזוק לעם הנמצאים תחת גזירת שמד 17
נסיון העוני 18

הלכות קדוש ה' 18

המקורות והציונים וההערות, נלקחו ממהדורת וורשא שנת עת"ר, שנדפס ע"י ר' משה יהודה ב"ר מתתיה שלמה ז"ל, עם ביאורו הנפלא "באר משה".
אייר תשע"ה
ההדיר והעיר: נתנאל חבה

תוכן

קונטרס אחרון במכתב וראשון במעלה • ראשית חכמה יראת ה' ואותי יום יום ידרושון • שלא להוציא שם שמים לבטלה • להתרחק מדבורי בטלה • אל תדבר בגנות שום דבר שבעולם • כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך • צדקה להשמר מהבטלה ואבוד הזמן • כלאי בגדים • להשגיח על כל דברי רבותינו • דע מה למעלה ממך • תשתדל לראות במעשה ידיו אמונה • כשתראה מטתך, זכור מיתתך • זכור מה האדם ומה חייו • שים כל אהבתך בבוראך • קודם עשיתך איזה מצוה קדש בפה • אל תאמין בעצמך עד יום מותך • נוסח תפילה קצרה בשעת נתינת צדקה • הזהר הרבה מן הנדרים • הצנע לכת • לפני כבוד ענוה • בהשכמת הבוקר • משא ומתן באמונה • הזהר מהרבית • אם איש עני אתה • אם באו יסורים עליך • חיזוק לעם הנמצאים תחת גזירת שמד • נסיון העוני • הלכות קדוש ה'.

זכרון לבני ישראל

קונטרס אחרון במכתב וראשון במעלה

קונטרס זה הדפיסו רבינו משה חאגיז בן המחבר זיע"א בסוף ספרו לקט הקמח, ולזה כוונתו "אחרון במכתב".

אמר המני"ח, מני שים אדם עלי ארץ, מי גבר חכם בעז, יחוש עתידות לבאים העתידים עורר לויתן, ועד אשר לא יבואו ימי הרעה יעשה לו ארובות בשמים, ישגיח מהחלונות להזיל ולהשיל מהן דרך ארובה ספר רפואות הגנוז לצדיקים בעולם הבא, גדולה תשובה המצלת מכמה נגעי בני אדם, אשר לעיני בשר המה פגעים טבעיים מקריים, בל ידעו כי בנפשם המה פתוחות, פגעים כי ידביקוהו בפועל ידיו שלוחי ההשגחה העליונית המה, אשר לא יסבו בלכתם, הלוך ושוב לגמול ולענוש פרטי האדם וכתותיו, על פי ה' יצאו ועל פי ה' יבואו, נאמנים פצעי אוהב, הם נאמנים בשליחותם, שאין לך יום שאין פנקסו של אדם מתבקר, ותפקדנו לבקרים כבקרת רועה עדרו, ואין לך בו אלא חידושו במקומו ושעתו, ובאשר הוא שם אין בידו חצי תאותו, ברוך ה' יום יום שאין יום ערב למחרתו,

כי ערבך ערבא צריך, ומי יודע והיה יום אתמול כי יעבור, ויעבור והנה איננו, פן ביום ההוא תצא רוחו ישוב לאדמתו, וכאלו לא היה ולא נברא אלא למשל היה, וישוב העפר אל הארץ כשהיה, ולפיכך אמרו "שוב יום אחד לפני מיתתך", פן תעיף עיניך בו ואיננו. אי לזאת, קיימו וקבלו היהודים, כל ישראל חברים מקשיבים, להקהל ולעמוד על נפשם השכם והערב בחצרות בית אלהינו, הבקר אור והאנשים שולחו איש לדרכו, פנו עורף ולא פנים, ויבואו בני האלהים אל בית ה' השוכן בתוכם בתוך תומת"ם, תומת ישרים תנחם, גם צפור מצאה בית ודרור ק"ן לה, תהלה לדוד אותו יום יום ידרושון, ככנסיה של תפלה בהיות הבוקר, והנה שם כבוד ה', נתמלא הבית כולו אורה, ונקדש בכבודי כל ב"י עשרה, וממקומו יפן ברחמים אל עמו, יפנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם יחיד ורבים, אמרו צדיק כי טוב כי שומע אל אביונים ה', לתת נפשם בשאלתם וטרף לביתם בבקשתם, איש לפי אכלו בבקר יאכל עד - האלהים יבא דבר שניהם ולערב יחלק שלל. טובים השנים מן האחד והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה, וישמע קולי בבואו אל הקדש, זה מקדש מעט שבו מעלין בקדש, בקדושה ותוספת קדושה משלשין בקדש ישראל לה' ראשית תבואתו, הן אל כביר לא ימאס חייו של רשע הבא לדפוק דלתותיו, לשוב מחטאתיו, ולהתודה על רוב אשמיו, וכה אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעו שבו אתיו, וחסד אל כל היום על ברואיו בהסכמתם והצמדתם בשבת אחים גם יחד, כקטורת הסמים החלבנה הקודמת ללבונה, היא העולה העדות ה' נאמנה, כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו, ואחרי בלותו יהיה לו עדנה.

זאת המלאכה וזה פריה, כאשר הראשונים כבר האריכו למעניתם, הסכימה דעת א"א ז"ל ה"ה המפורסם בעל "עץ החיים" על הש"ס, לקצר בדבור כמנהגו הטוב, וכה אמר במקום שאמרו לקצר אי אתה רשאי להאריך, כי במועט אשר כתב יסתפק הקורא ידיד החרד אל דבר ה' כשיעור ההכרחי הנצרך לעמידת החי אשר לא יעזבנו האדם וחי בהם, אמר רחמנא טוב מעט בכוונה, נכון לבו ודעתו, זה יבא אל ביתו לעבוד עבודתו לשרתו במחיצתו, מעוטף בטליתו כי היא כסותו היא שמלתו, יכוין בתפלתו לעוטה כשלמה אורו, היחיד באחדותו, הנמצא במציאותו, השלם בשלימותו, הטוב בטובתו, אשר אין ערוך ודמיון לגדולתו, הוא האל הנערץ בסוד קדושים רבה אמונתו, וממנו יבקש בקשתו. ישלח ידו גם אל עץ החיים, יאכל מפרי עץ הדעת את ה', וחי לעולם.

ומה לי להאריך, הואיל והקיצור המחזיק את המרובה, משובח מאליו בשבח הנראה לעינים, אזן שמעה ותאשרהו, מי שילמוד ילמוד, ומי שיבין יבין, ושב ורפא לו, כי לא

מת מי שהקדים פעלים טובים והשאיר חכמה שילמדו ממנה. ואשרי אדם שיש לו יתד לתלות בו, כמוני היום שאני עושה לכבוד אבא, אשר אני צריך לו והוא אינו צריך לי.
ועל הכל, נותן אני שבח והודאה ותהלה לאל נורא עלילה, על כל הטובה אשר גמלנו, ועד כה עזרנו, ואם קונטרס זה שהיה סמוך ונראה אל ספר "פתיל תכלת" ואיידי דזוטר אירכסא, ונשמט בהדפסה שנשנית בלונדן העדינה, חסדי ה' כי לא תמנו, והאלקים חשבה לטובה. דהן עתה, בחמלה ה' יתברך, יעלה ויבא, ויגיע ויראה, וירצה כקרבן הנרצה, ע"י הנעלה לשם טוב ולתהלה, החכם המרומם, חוטר מגזע ציר נאמן, כמהור"ר שלמה בכהר"ר מסעוד אדהן נר"ו מק"ק תאפילאת יע"א, אשר נתן ה' בלבו הטוב והמטיב, להיות זוכה ומזכה הרבים, בהקריבו גם קונטרס קטן זה, מחובר לספר לקט הקמ"ח אשר לי על הש"ס, ישלם ה' פעלו.
ואנכי אשמח בה', הוא האל המיוחד, אשר בו אני בוטח, והוא דיינו כי בו אני נשען, יטיב אחריתנו מראשיתנו, ויעלנו גם עלה אל ציון ברנה כי עת לחננה. אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא.
בשנת: כד הקמ"ח לא תכלה לפ"ק

ראשית חכמה יראת ה' ואותי יום יום ידרושון

אמר הקטן יעקב בן כמוה"ר ר' שמואל חאגיז ז"ל, בראותי בחורותי סר הלם, ימי קלו מני רץ לבי יחיל בקרבי, כי לא אדע מה ילד יום, בדקתי בפנקסי ולא מצאתי א' מני אלף ממה שעלי לעשות להכין צידה לדרכי, כי אנו בעוה"ז כאורח נטה ללון, ימינו כצל עובר, והלואי כצלו של כותל או של אילן, אז אמרתי לא עת האסף הביתה אכול ושתה וגו' כי אדם לעמ"ל יולד [ר"ת ללמוד על מנת ללמד] לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורת ה' וחוקותיו ומצוותיו הנחמדים מזהב ומפז, "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", חשקה נפשי בתורתו.
ואחר שזכני ה' יתברך להוציא לאור קצת כתבים שלי בחבורי "עץ חיים" על הש"ס, ו"תחלת חכמה" בכללי התלמוד, זכרתי כי בימי חרפי מקדמוני, בי דבר רוח ה', לאסוף ולכנוס באורי המצות בשירים אשר חבר החכם המשורר הרב החסיד מוהר"ר שלמה בן גבירול זצ"ל, והוצאתים לאור, וקראתים בשם "פתיל תכלת" [ונדפס פעם א' בוינציאה בשנת התי"ב ופעם שנית בלונדין בשנת התע"דהערת בן המחבר רבי משה חאגיז זצ"ל. והיו נגד עיני תמיד, ואם יזכני ה' יתברך ויתן לי בנים הגונים לעבודתו, יהגו בהם גם הם, כמו איזה תלמיד חבר קטן הערך כמוני להתלמד, ואהיה ממצדיקי הרבים.

אוחילה לאל, יגמור בעדי, וימלא משאלות לבי לטובה, ובעבודתו ידבק לבי באהבתו ויראתו, והנני נותן השבח והודאה לשמו הגדול על כל טוב מתורתו אשר גמלני ברחמיו וברוב חסדיו, ונתן חלקי בתלמוד תורתו, וצועק אני לעתיד לבוא, יתמיד חסדו עמי, והייתי מאוכלי שלחנו - שלחן גבוה מעל גבוה שומר ישראל ישמרני מכל דבר רע שהוא חוץ לכבודו ורצונו, ולעשות רצונו כרצונו, ויזכני לזכות הרבים הרוצים להיות נזהרים ממה שההמון הקלו בו ואינם נזהרים.

ולכן, בדרך קצרה וקלה, אעלה בקונטרס קטן להיות בין עיני למזכרת טובה לנפשי ונפש כל ירא וחרד את דבר ה'.

שלא להוציא שם שמים לבטלה

א. והנה זה יצא ראשונה, להזהר שלא להוציא שם שמים לבטלה ובפרט בשווקים וברחובות, הביטו וראו מה שאמרו רז"ל בתחלת מסכת נדרים [דף י' ע"א], כי יש איזה מלות כגון קונם קונח קונס, שהם מלות שמורות קרבן, וכפי דעת ריש לקיש תקנו אותן חכמים כדי שלא יאמר קרבן [וכשרוצה לדור שצריך שיתפיס נדרו בדבר הנודר, כגון שיאמר הרי ככר זה עלי קרבן], והקשו בגמרא, ויאמר קרבן מה בכך, ותרצו שמא יאמר בתחלה לה', דהיינו שיתחיל לומר לה' קרבן, ואחר שיוציא שם לה', שמא יחזור בו ולא יאמר עוד קרבן, נמצא שהוציא מלת לה' לבטלה. ועיין בזוהר [ח"ב דף פ"ז סוף ע"ב וריש דף פ"ח] דכל המזכיר שם שמים לבטלה נוח לו שלא נברא, דהרי השם דהוא מקור הברכות אינו חל על דבר ריקם. ולא נזכר בתורה אלא אחר שתי תיבות "בראשית ברא אלהים" עי"ש.

הרואה יראה עתה, כמה היו חוששין דורות הראשונים לכבוד ה', עד שתקנו תיבות וכינוים כדי שלא יזכיר קרבן ויבוא לומר קרבן לה' או לה' קרבן, פן ואולי לפעמים יאמר לה' ויתחרט ולא יאמר קרבן, ויהיה נמצא מוציא שם שמים לבטלה שהוא תחת סוג "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" וכמו שנבאר.

עוד אמרו בגמ' [ר"ה דף י"ח ע"ב] שהיו כותבין בשטרות, ביום פלוני, כך וכך לכהן גדול לאל עליון וכו', ואמרו, למחר זה פורע שטר חובו, ונמצא שטר מוטל באשפה, ובטלו שלא יכתבו כן, ואותו יום קבעוהו יום טוב.

אמרו, דמדלא אמר הכתוב "לא תשבע", אלא "לא תשא" היינו לומר לך, ואפילו שיברך ברכה שאינה צריכה עובר בלאו זה שנאמר בו [שמות כ' ז'] "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

ולכן, אין להזכיר אחד משמותיו יתברך הקדושים אם לא בקריאת תורה נביאים וכתובים, או בתפלה ובמקום נקי, ובזה מחויב כל אדם מיראי ה' וחושבי שמו להיות זהיר וזריז לקיים מצות "את ה' אלהיך תירא" [דברים י' כ'] על דרך שאמר הנביא [מלאכי ב'] "ומפני שמי נחת הוא".

ויש קידוש ה' יתברך בדבר לעיני העמים, ולהפך הרי זה מחלל את ה' יתברך ומזלזל בכבודו, ועונשיה מסתייה ומה לי להאריך, רק להודיע בשם אלקים שמזכירין הלועזי"ם בלע"ז דיא"ו ודייאו"ם גא"ט וכיוצא בזה אינו מהכנוים, אלא שם גמור המורה אלהים, ויש לנהוג בו קדושה ואזהרה כשאר שמות. וכל האגרות שכתוב בהם שם זה, יש לגונזם שלא יתבזו. והיותר טוב, הירא את דבר ה' להמנע מלכתוב שם זה באגרות, אלא יכתוב בראשי תיבות הי"ת, שרוצה לומר השם יתברך, ובלעז אי"ל סיניור ב"ה, וכן ראיתי כמה אנשי מעשה נזהרים בזה לפי שידוע לכל מי שחננו הי"ת בבינה כי השם הגדול והנורא יש לירא מזעמו, כי הוא בורא שמים וארץ, ובידו רוח כל בשר חי ומשגיח על כל פרטי ברואיו, והבל פיהם נרשם לפניו, להבדיל כמו הבל הפה נגד מראות הצובאות. לכן שמענה ועתה דע לך, כי "מות וחיים ביד לשון", ויש להזהר שלא להקל ח"ו בשום דבר הגוגע בכבודו יתברך, ושמור פיך מלדבר, כי הוא סייג גדול להעבודה.

להתרחק מדבורי בטלה

ב. ולכן, השמר הרבה מאד מדבור לבטלה, ועשה כמו שאמרו בענין הנדרים, שכל פעם שתדבר שלא כהוגן או של בטלה, תתן איזה דבר לצדקה.

ולעולם יהיה נגד עיניך מה שאמרו ז"ל [סוטה דף מ"ב] ארבע כתות שאינן מקבלות פני שכינה: לצנים, חנפנים, ובעלי גאוה, וכת מספרי לשון הרע. והרחק מעליהם דרכך כי חברתם רבת הנזיקין.

אל תדבר בגנות שום דבר שבעולם

ג. אל תשב באחיך תדבר, ולא בבן אמך תתן דופי, אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר [אבות פ"ד מ"ג]. אל תדבר בגנות שום דבר שבעולם, שכל מה שברא הקב"ה לא בראו לבטלה, ומכל דבר יש איזה תועלת או סגולה נסתרת.

כל אשר תמצא ידך לעשות וכו' עשה

ד. שא נא עיניך השמימה בינך ובין עצמך, וראה את השמש ואת הירח ואת הכוכבים, כל צבא השמים, וגבוהים עליהם מלאכים שרפים ואופנים, וגדולת תבניתם וגבוה מעל גבוה שומר ישראל, מושל בעליונים ובתחתונים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. כי כל מה שברא עומד ומשמש לפניו ואינו משנה את תפקידו, ולכן גם אתה כאחד

מצבא המרום: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך נחת רוח להי"ת עשה, בממונך, ובגופך ובנפשך, ולהפיס רצונו יתברך - אל תתרשל מלעשותו.

צדקה

וזכור מאמר מונבז המלך [בבא בתרא דף י"א] שכה אמר, אבותי גנזו למטה, ואני גנזתי למעלה [לפי שבזבז הרבה מאד בצדקות ומעשים טובים] במקום שאין יד אדם שולטת בהן.

ולכן, תן מעותיך בשמחה לעניי עמך, ואם לא, תתנם בדאגה לעשיר אחד מן הנוכרים, וכמעשה ר' יוחנן בן זכאי [בבא בתרא י' ע"א].

וכבר אמר שלמה המע"ה [משלי כ"ח] "נותן לרש [אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות]", ודוד המלך ע"ה אמר "מלוה ה' חונן דל". ואומר: [תהלים קי"ב] "פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד".

ויותר מכחך עשה בחריצות שהוא הזריזות - הצדקה אשר תציל ממות, ואם התרפית ביום צרה צר כחכה, ואמר החכם: [משלי י"א] "מונע בר יקבוהו לאום", ובהפוך זה: "וברכה לראש משביר".

להשמר מהבטלה ואבוד הזמן

ה. עוד אני מזהיר את נפשי, להשמר מהבטלה ואבוד הזמן, כי גם בזה נופלים קצת בטלנים ויושבי קרנות שבכל הדורות, שמשחקים בקוביאות ובקליפות עד שמתלבשים בהם ומאבדים כל ימיהם לריק. וכבר כתבתי פעם אחרת [בקונטרס קטן שחברתי סמוך לספר "תחלת חכמה" על דרכי הגמרא, אשר קראתי שמו "אורח מישור" קחנו משם פרק שלישי אות ו' במהדורה זו., כי טוב לשמור ולעשות כמו שיש עושים חשבון עם ימיהם בכל יום, ויש בכל שעה, לומר למה החייני בוראי בשעה זו, ומה תועלת היה לו ממני, ואין כאן ספק שאם החייני אינו אלא כדי לעשות רצונו. ומי שיחשוב בזה, ודאי לא יאבד אפילו רגע לבטלה מימיו.

כלאי בגדים

ו. ועוד צריך אני להזהיר מאד בכלאי בגדים, כי בנקל אפשר להכשל בו בתפירה ולהחליף חוט בחוט שהוא כלאים זה בזה. והוא איסור חמור הרבה, מזיק לגוף ולנפש. וכל היום נקרא חוטא, היפך ממי שיש עליו בגד של ארבע כנפות מצויצת, שכל היום מקיים מצות ה' ברה. ופוק חזי אותו חסיד [שבת קי"ח ע"ב] שנפסק אחד מציציותיו, שלא זז ממקומו עד שהביאו לו אחרת.

ועל טוב יזכר אחינו שבגלות אשכנז ופולין, שראיתי עושין בכל כנף כעין כיס שמצניעין בו כל ציצית כדי שלא יבואו לידי קלקול.

להשגיח על כל דברי רבותינו

ז. עוד פקח עיניך בהשגחה פרטית על כל דברי רבותינו, שלא לזלזל בשום אחת מהנה. כי כל דבריהם כגחלי אש, ויושבים ברומו של עולם. וכל המזלזל באחת מהן, וכל שכן המכחיש, סוף לזלזל ולהכחיש את המפורש בתורה, ואת אלוה ממעל. יען, כל דבריהם אינו אלא קיום וחזוק התורה המקובלת בסיני ממשה מפי הגבורה. ואפילו שיחתן של ת"ח, אמרו [עבודה זרה י"ט ע"ב] צריכה תלמוד, מכל שכן דברי רבותינו שבמדרשים ובתלמוד, ומכל שכן בתקנות וסייגות שהתקינו לטובת כלל ופרט האיש הישראלי, דודאי המזלזל בהן אין תרופה למכתועי' גמרא שבת [קי"ט ע"ב] "כל המבזה ת"ח אין תרופה למכתו" [באר משה]., ומחלתו אנושה באין מרפא.

וכבר הורתה תורה באזהרה [דברים י"ז] "ועשית על פי (התורה) [הדבר] אשר יגידו לך וגו' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך", ואומר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ועל דבר זה נכרת ברית בין ה' ובין ישראל באמרם למשה [שמות כ' ט"ז] "דבר אתה עמנו ונשמעה" וגו',

והואיל ונתחייבנו בו, והסכים הקב"ה על ידינו באמרו [דברים ה כ"ו] "הטיבו אשר דברו", "מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי". א"כ חק ומשפט "הקומפורמיס" יש לדבר הזה, שאין ביד מלך ושר ושופט לבטלו בכח שום טענה ותלונה, רק לקיים מה שיגזור הברור או הברורים על הצדדים באין אומר ואין דברים.

ומטעם זה גדול כחן של צדיקים, שהקב"ה גוזר איזו גזרה רעה והם מבטלין אותה [מוע"ק ט"ז]. דוק והארך בדברים אלו המועטים שמחזיקים את המרובים שיש בפרט זה, כדי לקיימו ולאשרו.

דע מה למעלה ממך

ח. לעולם אל יזוז פסוק זה מדעתך: [ירמיה ל"ב י"ט] "גדול העצה ורב העליליה אשר עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם, לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו". ושנו חכמים בלשון המשנה: [אבות פ"ב מ"א] "דע מה למעלה ממך, עין רואה, ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים".

תשתדל לראות במעשה ידיו אמונה

ט. כשתביט אל נוראות ה' ואל מעשה ידיו, תן הודאה לשמו יתברך ואמור: "ישתבח ויתעלה שם היוצר, שברא הכל בחכמה, מה גדלו מעשיך ה', מאד עמקו מחשבותיך".

ותשתדל לראות במעשה ידיו אמונה, הוא עשאם ויכוננם לתועלת והנאת האדם. ובכן ראוי להללו ולשבחו על אשר ככה ברא לו בעולמו, ושאין אנו משיגין בדעתינו תכלית בריאת שום דבר, אפילו יתוש קטן, אשר לצורך נבראו באותו גולם וצורה, ברוך חכם הרזים.

ואמור בדעתך: "מי יגיע לסודך, רבון כל העולמים, בעשותך דבר זה בתבנית זה, וכוונת עשייתן למה".

כשתראה מטתך, זכור מיתתך

י. כשתראה מטתך, זכור מיתתך, ושנותיך מתקצרין בשנתך ויאריכו במשנתך, הגדל מעשיך בחפץ ה', ואל תשקוט יום ולילה מרדוף אחר התורה והמצות, שהוא רצון יוצרך. וכל מעשיך יהיו לשם שמים [אבות פ"ב משנה י"ב].

זכור מה האדם ומה חייו

יא. כשתלך לעשות צרכיך, זכור מה האדם ומה חייו, דראון לכל בשר, אשר במעט רעי תלוים חייו, אם יסתם או יפתח אחד מנקביו כלו חייו, ובשעה אחת והיה כלא היה, לולי הנשמה הטהורה, שהיא עתידה ליתן דין וחשבון לפני ה' - כמעט נמשל כבהמות נדמה.

שים כל אהבתך בבוראך

יב. אין ראוי לאדם לשום כל אהבתו בבניו ובנכסיו, כי סוף סוף ילך אל בית עולמו, ויניחם, ובעת הפרידה יהיה לו צער גדול להניחם. אלא, שים כל אהבתך בבוראך, הוא אביך קנך עשך ויכוננך, כי עמו מקור חיים להחיות את נפשך ולהטיב עמה. ואם יהיה בעיניך העולם הזה כאכסניא, לא יקשה בעיניך יום הנסיעה.

קודם עשיתך איזה מצוה קדש בפה

יג. כשיש בידך יכולת, אל תזיזנה מתוך כיסך להיות מוכנת תמיד ליקח מעות לתת צדקה ולמעשים טובים. והתפלל אל ה' שיזמין לך אנשים מהוגנים וראויים.

וקודם תתך המעות לצדקה, אמור: "הריני מקדיש את זה לצדקה, ממה שחנני הבורא יתברך. ואני נותנו לשמו יתברך למצוא חן בעיניו, הוא ברחמיו ידבק לבי לאהבתו וליראתו, כי הוא חלקי מכל עמלי".

וכן קודם עשיתך איזה מצוה קדש בפה לומר: "הריני עושה מצוה זו כאשר צוני ה' אלהי" וכו'.

אל תאמין בעצמך עד יום מותך

יד. הוי מתפלל תמיד על אחריתך שיהיה בתורת ה' ובעבודתו ואחדותו, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך [פ"ב משנה ה'], דעל זה אמרו: "הן בקדושיו לא יאמין" [איוב ט"ו], ו"הן צדיק בארץ ישולם" [משלי י"א].

נוסח תפילה קצרה בשעת נתינת צדקה

ובתתך איזה צדקה, התנפל לפני בוראך, ואמור תפלה קצרה, שימחול ויסלח ויכפר בעל הרחמים, את החטאים והעונות והפשעים שחטאת מיום היותך על האדמה עד היום הזה, ולמען חסדיו המרובים, ידבק נפשו בעבודתו, ויאיר עיניו במצותיו, ויחד לבבו לאהבה וליראה את שמו הגדול הגבור והנורא, ויזכנו ללמוד תורתו בקדושה, וללמדה את כל בני ישראל, לשמור ולעשות ולקיים את כל חוקי רצונו. ואמור עוד: "כשם שחשכת את אבימלך מחטוא עם שרה, כן תמנעני בכלל כל זרעי וזרע ישראל מחטוא לפניך, ומאש תאותי תצילני, כי אתה ה' הוא בעל הרחמים מלא רחמים טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך, יהיו לרצון אמרי פי" וגו'.

הזהר הרבה מן הנדרים

ט"ו. הזהר הרבה מן הנדרים, ומלבד התנאי שתעשה בכל ערב ראש השנה שיתבטלו כל הנדרים שתדור בכל אותה שנה למקום, והם אותם שאין בידך לקיימם, ושאין יד אדם באמצע, אמור תמיד בכל פעם אשר תדור: "בלי נדר".

וקנוס עצמך בפרוטה לצדקה כדי שתזכור שלא לדור. וכן תעשה בכל פעם שתזכיר שם שמים לבטלה, אם אתה מורגל בכך, או באיזה דבר שלא כהוגן.

הצנע לכת

ט"ז. הצנע לכת עם אלהיך כי את צנועים חכמה. ושאול זכה למלוכה לפי שלא נראית לעולם פסת רגלו [ברכות ס"ב ע"ב]. וכבר היו חסידים שנשתבחו שלא ראו קורות ביתם את שפת אמרת חלוקם [שבת קי"ח ע"ב].

לפני כבוד ענוה

י"ז. כל אדם יהיה בעיניך מוחזק לטוב וישר וגדול ממך, כדי שלא תזלזל בו, ותכבדהו, ותיקר נא נפשו בעיניך, כי אולי אתה תצטרך להם והם לא יצטרכו לך. ואולי יש להם מעשים טובים מוצנעים (בחיקו) [בחיקם] אשר אתה לא ידעת מהם, ועל ידי כך יהיה הוא חשוב לפני המקום יותר ממך.

וכבר אמר החסיד, שאם תראה העשיר ממך, תאמר השי"ת נתן לו עושר להיותו זכאי בעיניו. ואם איש עני הוא, הרי זה ה' יתברך מתפאר שהוא דבק עמו, והוא שכן עם העני

ונכה רוח. ואם זקן ממך, זכויותיו האריכו ימיו, ואתה לא תדע בעצמך עד היכן תגיע. ואם בחור ממך, יש לו ודאי מעט עוונות ממך.

הכלל הוא, כי במקום כבוד ה', אין לך לחשוב עצמך לכלום. וכמו שאמר דוד המלך ע"ה [שמואל ב' ו'] "ונקלותי עוד מזאת" וגו'. ואומר [תהלים כ"ב ז'] "ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם". ומי לנו גדול מאברהם שאמר [בראשית י"ח כ"ז] "ואנכי עפר ואפר". ומשה ואהרן אמרו [שמות ט"ז ח'] "ונחנו מה".

ומלבד שהשפלות לפני המקום הוא חיוב, יוצא ממנו תועלת גדול, להנחיל שם טוב בעולם. והיא מדה נחמדת ומעולה מאד, וטובה שבמעלות הטובות.

וכבר (ספר) [סופר] על אחד מן המלכים, שהיה לילה אחת במסיבה עם שריו, וקם הוא בעצמו להיטיב את הנרות, ואמרו לו למה לא צויתנו, והוא השיב "מלך קמתי ומלך ישבתי". להורות כי לא מחמת שישפיל האדם את עצמו, יגרע מערך שיווי כבודו הראוי לו. ולפני כבוד ענוה, וההוד והכבוד סמוכין לו, ויגיע אל רצון הבורא וישיג הנועם הקיים, וילמוד דרכיו יתברך, כמ"ש "ידריך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו" [תהלים כ"ה ט'].

בהשכמת הבוקר

י"ח. כשתעור משנתך חשוב בדעתך פסוקים אלו: "נפשי אויתיך בלילה, אף רוחי בקרבי אשחרך" [ישעיה כ"ו ט'], "לשמך ולזכרך תאות נפש" [שם פס' ח'], "אני שכבתי ואישנה [הקיצותי כי ה' יסמכני"] [תהלים ג' ו'], "הקיצותי ועודי עמך" [שם קל"ט ח"י].

ותקום בזריזות מן המיטה. וזכור מה שאמר בעל הפיוט במוסר אלהי וז"ל: "אנוש הלא תבוש ותכלם, תישן עדי אור בוקר ותאלם. ובאזניך תשמע קול צעקת עמים, מתחננים לאל בלב שלם. קומה לך נרדם, ראה זרים עומדים עלי משמר, ואת חולם. אם אשר לא ידעוהו עבדוהו, איך עבדיו יוכלו להתעלם".

לפני מי אתה עומד

י"ט. ודע לפני מי אתה נכנס להתפלל, וחשוב תחילה בגדולתו, ולא תזוז דעתך מיראתו. והבט נא וראה התנאים שהתנה דוד המלך באמרו: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב" וגו' [תהלים כ"ד], אם יש בך המדות הללו. ואם לאו, על כל פנים תצטער עליהן. ושער בדעתך החסד הגדול שעושה עמך האל הגדול לקבל אותך בתוך ביתו בהיותך מטונף בעבירות. ותכוון בזה באמרך "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך" וגו' [תהלים ה'] אע"פ שאיני ראוי לכך.

וכבר אמר לי אדם אחד, רבי, אין אני יכול לכוון בתפלתי, ודעתי מטורפת על כי בהול אני על ממוני, וכמוני רבים שדעתם מטורפת גם על פרנסת ביתם, ואיך נהיה יכולים לכוון. ואני השיבותי, כי לא מחכמה שאל זאת, שהרי זה מה יועיל לו טרוף דעתו, אדרבה קלקול יותר ממה שהוא מקולקל. והמשלתי לו משל למה הדבר דומה, הרי שהיה לו דבר מה לבקש מאת השר או המלך שבמדינה, והסכים ללכת להתחנן לפניו שימלא רצונו באותו דבר. אין כאן ספק שהיה מתישב בדעתו ומסדר דבריו, ונזהר בהן שיהיו מכוונות אל כבודו של המלך ואל השגת תכלית בקשתו. והיה הולך ברתת וזיע פן ואולי מחמת חסרון ידיעתו בדברים אשר יסדר לפני המלך לא ימלא המלך רצונו, ובמקום שימצא בעיניו חן, יצוה לגרשו מעל פניו.

אם כך יעלה כל אדם בדעתו, אם דל ואם עשיר, שהוא הולך לבקש בקשתו מיד ממ"ה הקב"ה, אשר בידו ויכולתו להשיג ודאי, ולעשות כרצון איש ואיש, אם זה האיש יעשה את שלו - עכ"פ כמו שהיה עושה למלך ב"ו, וזולת זה הכל בחנם, וכמ"ש [ברכות כ"ח ע"ב] "תהא מורא שמים עליכם כמורא מלך בשר ודם". ולך וחתחנן לפניו כי חנון יחננך לקול זעקך.

ואם איש עשיר אתה, תן שבח ליוצרך ממה שחננך, ושמח בחלקך שנתן לך כח לעשות חיל, ולמלאות רצונו בשמירת מצותיו ותורותיו, ובקש ממנו שיתמידהו לך.

ולעולם תדאג, שלא יהיה העושר סיבת רעתך ואבדן נפשך, כעשרו של קרח שנתגאה. אמנם, אם תהיה שפל בעיניך, ותרבה בצדקה ומעשים טובים, בפרט להחזיק ביד לומדי תורה, שהיא כנגד כולם, תשמח בעשרך, ואז תהיה מובטח להיות מבני העולם הבא.

משא ומתן באמונה

כ. במשאך ובמתנך הזהר שיהיה באמונה, ואפילו עם גוי, דכבר כתבתי והוכחתי דגזל הגוי אסור מן התורה [והעלתי בדברי בספר "אלה המצות" סי' של"ז מלא תעשה, ותקס"ז מחשבון הכללי קחנו משם. ובלקט הקמח [אבן העזר] אשר לי בהלכות גיטין [דף קצ"ב] כתבתי ג"כ מזה למען דעת כל עמי הארץ וישכילו ההמון הישראלי בכל אשר יעשו לטוב להם ולבניהם עד עולם עיין עליו‌הוספת המהדיר בן המחבר ר' משה חאגיז זצ"ל.].

אל תביא עצמך לידי שבועה קלה וחמורה אפילו על דבר אמת, ואפילו בערכאות שלהם, דכל זמן שמשביעין בנקיטת חפץ מתוך החומש, הרי זו שבועה חמורה על דעת המקום ודאי, ואין לזלזל בה ולהקל כל עקר. ומכל שכן להיות רגיל בשבועה, כי כל עושה אלה, דרכי ה' ותורתו לא ידע, והוא מחלל את ה' יתברך בין האומות שאומרים "עם ה'

אלו ומארצו יצאו" [יחזקאל ל"ו]. וכתיב "לא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל" [ויקרא כ"ב ל"ב].

הזהר מהרבית

כא. הזהר מהרבית וכל אביזריה, כי אינו רווח אצלך אלא כליון אשר יכלה למקבלו [ב"מ ע"א ע"א], וכלתה אותו ואת עציו ואת אבניו, מלבד מה שמוציא עצמו מכלל ישראל כמו שמפורש בדברי רז"ל [שם]. ולכן השמר ממנו מאוד ושמור נפשך מארס עכנאי זה, שאין רפואה למחלתו לא בחייו ולא במותו [פרקי ר' אליעזר ל"ג], כי מת הוא בעולם הזה, ולא יחיה לעולם הבא רחמנא לשיזבן.

אם איש עני אתה

כב. אם איש עני אתה, התנחם שהקב"ה משתבח בך במה שהוא דבק עם העני ונכה רוח וחרד על דברו, וכתיב "ואת עם עני יושיע" [תהלים י"ח], ו"תפלה לעני כי יעטוף" [שם ק"ב]. כל שאר תפילות מתעטפות, ותפלתך היא הקודמת להתקבל. השלך אל ה' יהבך והוא יכלכלך [שם נ"ה כ"ג], "בטח בה' ועשה טוב" וגו' [שם ל"ז], זכור כל המזמור תמיד. אל תהי עינך צרה על העשיר, לפי שאתה מורה שהקב"ה עשה עול ביניכם, ואם הקב"ה רצה ליתן לו, מה אשמה שלו, אם הוא יעשה את שלו לקיים "וחי אחיך עמך" [ויקרא כ"ה ל"ו], ו"נתון תתן לו" [דברים ט"ו], מה יעשה עוד. וכבר אמרו רז"ל "ואי אתה מצווה להעשירו" [כתובות ס"ז ע"ב]. ובטח בה' שאם הוא ידע בך שאתה ראוי להיות עשיר, אין מעצור לפניו להעשירך כי העושר והכבוד מלפניו, והוא מושל בכל, וכתיב "ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם" [שמואל א' ב'].

אם באו יסורים עליך

כג. אם באו יסורים עליך שמח בהם, שהם כפרת עונותיך, כי את אשר יאהב ה' יוכיח. ואין לך דבר שממרק העון כחולי העניות והיסורין, והם מזכין את האדם ומקילין מעליו עונש העולם הבא לאחר מיתה, דאין אדם נידון בשתי מיתות ובשתי עולמות.

ולזה נתרצו האבות והבחיר שבהם יעקב אבינו לחלק עם אחיו, וברר את חלקו עולם הגמול האמיתי שהוא עולם הבא, וחלק לו כבוד שיטול הוא חלק הבכורה בעולם הזה באמור לו "יעבור נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי" וגו' [בראשית ל"ג י"ד].

כ"ד. "בנפול אויבך אל תשמח" וגו' [משלי כ"ד, אבות פ"ד]. סוד אחר אל תגלנראה דכוונת רבינו בכאן לדברי הארחות חיים להרא"ש [סי' מ'] "סוד אחר אל תגלה" עי"ש [באר משה].. הסבר פנים עם האמונה לכל אדם. תשמח כשתשמע דברי תוכחות חכם ירא אלהים, ואל תקוץ בתוכחתו. בתחלת מעשיך הבט סופם, והוי מחשב הפסד מצוה

כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה [אבות פ"ב מ"א], כי כל חכם עיניו בראשו, שומע לעצה חכם [משלי י"ב].

אל תתנאה על הבריות ואל תשתדל שררה על הצבור כי אין אדם שיוצא ידי חובתו עם אלהים ואדם, ואוי לו מיצרו ואוי לו מיוצרו. אל יהי ממון שלך חביב עליך יותר מגופך כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, וכבוד שהגוף נהנה ממנו שלא יהיה מבוזה מחמת אהבת הממון.

אל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך. הזהר הרבה מהלבנת פנים, אס לא בתוכחה לשם שמים, היכא דלא אפשר באופן אחר. אל תראה יכולתך נגד שום אדם, אם השעה משחקת לך, וידך גברה, כי לא תדע מה ילד יום, ואיך יתהפך הגלגל [ארחות חיים להרא"ש סי' פ"ו].

אל תרדוף אחרי הכבוד, ואל תעלה במעלה שאינה ראויה לך [שם סי' פ"ז]. אל תהי כפוי טובה [שם סי' קכ"ז]. אל תתעצל להקדים שלום לכל אדם [שם סי' קכ"ט]. הרגל עצמך לעמוד דוקא אצל חברת אדם חכם, ושמע והאזין דבריו [שם ק"ל]. והתרחק הרבה ממושב לצים שיושבים בטלים ואין ביניהם דברי תורה, שחברתם דעה מאוד ואין דבר טוב יוצא מהם, הפך מחברת החכם שתועיל לך, כמו שאמרו קרב לגבי דהינא ואידהן [טוב] [שבועות מ"ז ע"ב].

אלה הדברים מהם שהזכיר הרא"ש ז"ל, עלה בדעתי להעלות על ספר בעבור תהיה לי לעדה ולעשות כל מאמצי כחי ללמוד וללמד ולהשמר מכל דבר רע.

ואם חס ושלום תטה אשורי מני דרך, אביט אל המראה הזאת ואחדל מלעשות. ולכן אחר גמר תפלתי חוזר אני על אזהרות קטנות האלה.

והנה יעדתי לי ספר "צרור החיים" שאוציא לאור בעהי"ת, ובו תמצא כל דבר נחמד נחלק לשלשה חלקים המיישרים לבו של אדם כדי להדבק ביוצרו יתברך לייחדו לאהבו ליראה אותו לקדש את שמו כי כך היא חובתינו וכך נאה לנו. וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צוונו.

חיזוק לעם הנמצאים תחת גזירת שמד

ובאשר שמעתי דבת רבים מגור מסביב, יש בנמצא במדינות רחוקות, מדלת העם, שהם תחת מלך קשה שקשים גזרותיו, כאותן שכבר עמדו על ישראל מיום היותם לעם ה', אשר הכבידו את עולם עליהם כדי להעבירם על דעת קונם. ראיתי חובה לעצמי לזרז את ראשי עם קודש באמור להם, שמצוה וחובה עליהם לומר לפניהם בכל יום תמיד דברי כבושים, ולנטוע עיקר האמונה בלבבות ההמון הישראלי, כדכתיב "חזקו ידים רפות

וברכים כושלות אמצו, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק - ונתחזק בעד עמינו ובעד תורת אלהינו, זה יאמר לה' אני, וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה, חזקו ואמצו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'" כי אין מעצור לפניו להושיע, ומי שהראנו בראשונים יראנו מנפלאותיו באחרונים, כי הוא האל המושיע והנפרע לישראל מכל צריהם.

וכבר הבטיחנו הי"ת ע"י נביאי האמת באומרו "אני ה' לא שניתי ואתם בית ישראל לא כליתם", כי הוא הנותן ליעף כח, וסופו להחליף כח לעייפותכם.

נסיון העוני

ואם הכבדת העול הוא בדבר ממון, כבר גם על זה הבטיחנו [ישעיה ס' י"ז] "ונוגשיך צדקה", ולצדקה תחשב לנועי ב"ב [ט.] "עכשיו שאין בית המקדש קיים, אם עושין צדקה מוטב, ואם לאו, באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן צדקה, שנאמר ונוגשיך צדקה..

ונאמר "ויספו ענוים בה' שמחה", ואלו הם אותם שסבלו עולו של הקב"ה וגזרותיו. והואיל ולב מלך ביד ה', כל מעשה ה' לטובתן של ישראל ודאי הוא. כי מנסה ה' את עמו באחרית הימים האלה, ואין לנו נסיון גדול מהעני והדלות.

הלכות קדוש ה'

ולכן, גמרתי בדעתי להעלות על ספר פרק חמישי זהמהלכות יסודי התורה., שכתב הרמב"ם ז"ל בענין קדוש ה' המוטל עלינו לחובה, למען יהיה לעד שתשתרש האמונה בלבם, וידעו המוטל על כל איש ישראל לשמור ולעשות. וזה לשונו:

א. כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי. כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וחי בהם ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו:

ב. במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים. אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג, יהרג ואל יעבור. במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו. כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו. או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה. אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד. אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג. ואם

אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור. ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד:

ג. וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה אבל בשעת הגזרה והוא שיעמוד מלך רשע, כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות. יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים:

ד. כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברבים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו. ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן. ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם. ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס. שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין. קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר. אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו. והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם:

ה. נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכן ונטמא אותה ואם לאו נטמא את כולכן יטמאו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. וכן אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם. יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם. אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם. ואין מורין להם כן לכתחלה. ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל:

ו. כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים. כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה עושין. ומתרפאין בכל איסורין שבתורה

במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן. ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו:

ז. ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אפילו הוא נוטל את נפשך. והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס. דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש. ועריות הוקשו לנפשות שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:

ח. במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה. בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ. אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה. או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה. חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך הנאתן. לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה:

ט. מי שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו. ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה. ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות:

י. כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם. ולפיכך נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים. וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם:

יא. ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם. והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם. ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר. והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן. או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן. או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס. וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות

ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם. מכבד להן ואפילו למקילין לו. ונושא ונותן באמונה. ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן. ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין. והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם. עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר: